

Rostás Pál
1813 - 2013

Rostás Pál

1813 - 2013

Tako se je začelo

Pod okriljem Ljudske univerze Ajdovščina in v sodelovanju s Krajevno skupnostjo Budanje se je februarja 2008 oblikoval študijski krožek Ustavimo korak. Študijski krožki so oblika učenja v skupini, ki si za cilj delovanja določi tudi pozitivne spremembe v okolju. Tudi člani krožka smo želeli izvedeti in poiskati čim več zgodovinskih dejstev o spomeniku in junaku, ki mu je bil nekoč postavljen spomenik. Že od samega začetka pa je bil cilj krožka jasno določen – obnova spomenika pri Marijini cerkvi v Logu.

Zadovoljni danes ugotavljamo, da se je naš cilj po skoraj petih letih prizadevanja in iskanja načinov končno uresničil. S pomočjo številnih vključenih smo prav leta 2013 ponovno postavili in obnovili spomenik. Tako smo na najbolj kulturnen način obeležili 200-letnico dogodka, v katerem se je proslavil in padel huzar madžarskega rodu Rostás Pál, ki mu je bil postavljen spomenik.

Člani študijskega krožka Magda Rodman, Vera Kodrič, Jožko Člekovič, Jože Kebe, Ivan Kobal, Ljubomir Mohorič, Zmago Krašna in Boža Bolčina smo se od samega začetka delovanja krožka lotili dela s polno ljubiteljsko vnemo. Da pobuda za obnovo spomenika ni nova, sta že na prvem srečanju povedala Jože Kebe iz Vipave in Ivan Kobal iz Budanj. Jože Kebe je že pred časom skupaj z Ivanom Reharjem tudi obiskal madžarsko veleposlaništvo, vendar so takrat stvari zastale.

Ugotavljali smo zgodovinska dejstva o dogajanju pred 200 leti, ko je madžarski huzar Rostás Pal izgubil svoje mlado življenje, in iskali verodostojne dokumente o kasneje postavljenem spomeniku. Ugotovili smo, da je del spomenika v Goriškem muzeju v Novi Gorici, del pa se je našel pri neki vaški hiši. Predlagali smo, da bi spomenik vpisali v register kulturnih spomenikov. Magda Rodman je zbrane podatke zapisala in objavila v Vipavskem glasu.

Ob tem je treba povedati, da se je pri tem povezala res imenitna skupina zagnanih posameznikov in

Podpis tripartitne pogodbe

strokovnjakov iz različnih inštitucij, krajanov, domačinov in da smo k realizaciji uspeli pritegniti ajdovsko občino in predstavnike Madžarske. Prav povezovanje in sodelovanje je bilo ključno za realizacijo projekta.

Pri delu so nam s svojimi pogledi pomagali številni strokovnjaki in predstavniki ustanov – dr. Branko Marušič z ZRC SAZU, Ernesta Drole in Anton Naglost z Zavoda za varstvo kulturne dediščine v Novi Gorici, Andrej Malnič iz Goriškega muzeja, general Ladislav Lipič, dr. Vasja Klavara, Jurij Rosa iz Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Stane Bačar, ki je zavzeto podprl idejo o obnovi, ter številni drugi.

Prvi pomemben korak k obnovi spomenika smo lahko naredili, ko se je leta 2010 Krajevna skupnost Budanje prijavila na javni razpis Občine Ajdovščina za sofinanciranje obnove kulturne dediščine in je občina projekt finančno podprla. Za to se zahvaljujemo županu Občine Ajdovščina Marjanu Poljšaku, saj je s tem omogočil začetek obnove.

Ta prva dotacija je pomenila veliko spodbudo za vse nadaljnje delo, saj so se tako dela na spomeniku sploh lahko začela. Restavratorska in obnovitvena dela je prevzel Zavod za varstvo kulturne dediščine v Novi Gorici. Dovoljenje za obnovitvena dela na spomeniku in njegovi ožji okolici je dal župnik msgr. Franc Pivk, ker je parcela last Župnije Vipava. Zahvaljujemo se mu za to, da je tako podprl idejo in omogočil nadaljevanje dela.

Zavod za varstvo kulturne dediščine se je na podlagi dostopne dokumentacije in možnosti odločil za pripravo novega kipa, ki bi bil kopija originala. Dela je vodil Anton Naglost s svojo skupino restavradorjev. Na obnovi spomenika je delal ne samo zelo strokovno, ampak tudi zelo zagnano in predano. Tako smo ocenili tisti, ki smo njega in sodelavce pri tem delu občasno spremljali. Več o opravljenih restavratorskih delih je sam napisal v nadaljevanju.

Člani študijskega krožka smo navezali stike z Veleposlaništvom Republike Madžarske v Sloveniji, kjer so se navdušili nad idejo in podprli začeto delo, kar je pomenilo veliko spodbudo za obnovo oziroma rekonstrukcijo spomenika. László Máthé, namestnik veleposlanika z Veleposlaništva Republike Madžarske iz Ljubljane, se je osebno izjemno zavzel za obnovo, za kar se mu iz srca zahvaljujemo. S svojim prizadevanjem je dosegel, da so se v obnovo spomenika vključili še Kulturno društvo József Attila in Budakeszi Kultúra Alapítvány (Kulturni sklad Budakeszi) ter preko njih številni posamezniki, med katerimi moramo še posebej omeniti Bánkúti Ákosa. Vključili pa sta se tudi madžarsko ministrstvo za zunanje zadeve in ministrstvo za obrambo. Z navdušenjem so podprli idejo o obnovi in se vključili v nadaljnja prizadevanja.

Kontakte z madžarskimi prijatelji je vzpostavil in prevzel Jožko Člekovič, ki je sodelovanje razširil tudi na druga področja. Za vse opravljeno delo se mu v imenu vseh zahvaljujem, saj je bil ključna oseba v medsebojnih stikih med vsemi vključenimi v projekt in, lahko rečem, nepogrešljiv za uspeh projekta.

Vsa zadnja leta je potekalo izjemno pestro sodelovanje in dogovarjanje ter iskanje možnosti za dokončanje začetih del pri obnovi spomenika. 9. novembra 2012 je bilo formalno srečanje partnerjev s slovesnim podpisom tripartitne pogodbe med nosilko del – Krajevno skupnostjo Budanje – in madžarskimi partnerji. S to pogodbo so Madžari zagotovili velik del sredstev za dokončanje obnove spomenika. S temi sredstvi je bila narejena kopija kipa in postavljena ograja okoli spomenika.

Brez domačinov, krajanov Budanj, vsega tega ne bi mogli realizirati. Zahvala za uspešno obnovo gre zato obema predsednikoma Krajevne skupnosti Budanje, najprej takratnemu predsedniku Zmagu Krašni, ki je od vsega začetka verjel v skupni projekt, in kasnejšemu predsedniku Mateju Ženu ter številnim krajanom Krajevne skupnosti Budanje. Skupaj so opravili veliko prostovoljnega dela, najprej pri demontaži, gradbenih delih in pri montaži delov spomenika in samega kipa.

Še posebej dragoceno v naši zgodbi o obnovljenem spomeniku junaku se nam zdi dejstvo, da je obnova povezala na svoj način krajane, dva naroda,

Srečanje članov krožka ob 200 letnici smrti 3. oktobra 2013

dve državi. S tem je ideja obnove dobila nov pomen, saj se je lahko uresničila le s prijateljskim sodelovanjem, povezanostjo in medsebojnim zaupanjem. Člani študijskega krožka sami, brez razumevanja in podpore vseh sodelujočih, društev, ustanov, vaščanov, ne bi mogli uresničiti zamišljenega.

Junak Rostás Pál je kot simbol in opomin ob obletnici dogodkov izpred 200 let spet stal na kamnitem podstavku, ponosen in zazrt v preteklost in prihodnost. Člani študijskega krožka in sodelavci, ki so sodelovali pri obnovi, smo se 3. oktobra 2013 poklonili spominu in položili venček k spomeniku. Na ta dan sta bili izdani tudi spominska razglednica in priložnostna znamka s poštnim žigom, ki ju je izdalo društvo zbiralcev iz Ajdovščine.

Želimo si, da bi naš junak širil idejo prijateljstva, miru in sožitja med ljudmi in narodi.

Boža Bolčina
v imenu študijskega krožka

Spomenik kot pomnik in učitelj časa

Še do nedavnega je ob cerkvi v Logu stala neugledna ruševina nekega spomenika, ki je mimoidočim ustavila korak. Po skoraj podrti kamniti ograji, predvsem pa po praznem kamnitem podstavku se je dalo sklepati, da je tu nekoč stal kamnit spomenik. Le kdor je stopil bliže, je lahko na kamnitem podstavku opazil slabo viden napis v dveh tujih jezikih. Iz črk, razbrazdanih od časa in burje, se je dalo le s težavo razbrati, da je tu nekoč stal spomenik hrabremu huzarju Rostasu Palu. Le redki pa so iskali podatke tudi drugje in si s pomočjo drugih zgodovinskih virov ustvarili celovitejšo podobo nekdanjega spomenika.

Še pred začetkom druge svetovne vojne je spomenik izginil s svojega podstavka, povsem izgubila pa se je tudi lepo oblikovana železna ograja, ki naj bi spomenik ščitila prav pred takimi dejanji. Tako kot samega junaka je na nek način smrt doletela tudi njemu postavljen spomenik. Neurejena kamnita gmota, ki je ostala na mestu nekdanjega spomenika, je kar sama klicala k ponovni ureditvi. V takem stanju spomenik nikakor ni mogel biti v ponos kraju, še manj pa junaku, ki si je spomenik prislužil s svojim življenjem. Dolg do zgodovine in junaka je bilo potrebno poravnati. Našli so se ljudje, ki so želeli popraviti krivico junaku, kraju pa vrniti, kar mu je zgodovina najprej dala in potem odvzela – spomenik Rostasu Palu.

Zgodovina je polna različnih interpretacij dogodkov, kar je razumljivo, saj zgodovino vedno pišejo ljudje. Enkrat kot zmagovalci in drugič kot poraženci. Zato tudi ni čudno, da so se našli ljudje, ki so spomenik vojaku postavili, in tudi ljudje, ki so vojaku spomenik odvzeli. So bili časi, ko je bil vojak junak, in so bili časi, ko je vojakovo junaštvo s časom zbledelo. In so bili časi, ko so na vrsto prišli drugi junaki in so se tudi njihovim junaštvom postavljali spomeniki. Eni so v zgodovino vstopali, drugi so iz nje izstopali. Usoda spomenika je bila, da je poskušal podaljšati slavo junaku v nek nov čas, ki pa te slave ni razumel in/ali prenesel. Prav to pa je bilo zanj pogubno. Tako je tudi ta spomenik doživel usodo junaka, ki ga je simboliziral – zrušilo se ga je. Toda zgodovinski spomin je ostal; dejanje junaka, zaradi katerega si je prislužil smrt in spomenik, ne more biti pozabljeno. Zgodovina pomni in ohranja.

Ker ima tudi ta kraj svojo zgodovino, ki je vezana tudi na usodo junaka, so se krajanje odločili, da znova postavijo spomenik junaku. Zgodovina junaka je tudi del zgodovine kraja, zato kraj junaka ne da. Spomenik postane del identitete kraja in v tem je življenje spomenika pomembno za kraj. Junak je sicer mrtev, a spomenik mora ostati, saj le tako junak živi naprej. Junak je bil tu, ko se je pisala zgodovina tega kraja. Ta kraj je imel tudi druge junake, od takrat in od

pozneje, od drugod in od tu, imel jih je na oni in imel jih je na tej strani. Imel je ljudi, ki so tod hodili, se tod borili in so tod tudi umirali. Junaki so vselej obračali list v knjigi zgodovine in tako tudi temu kraju dali pečat. Junaki so padli ali odšli naprej, spomeniki pa so ostali. Po junakih so pisali zgodovino, ker so usodno posegali v njene dogodke, večje in manjše, pozabljene in nepozabne. Enim in drugim so ljudje postavljali spomenike. Toda tudi spomeniki so praviloma doživeli usodo junaka, ki so ga predstavljali – počasi so potonili v globinah časa.

Čemu torej ponovno postaviti spomenik ob cerkvi v Logu? Ali ni spomenik vojaku, junaku pravzaprav tudi spomenik veliki bitki, vojni? Spomenik vojni bi bil pravzaprav spomenik absurdu. Čemu torej ponovno postaviti spomenik vojaku Rostasu Palu, ki se je hrabro boril daleč od doma za svobodo drugih? Pa saj so se tudi oni drugi borili za svobodo drugih, prav tako daleč od doma. In oni drugi so, tako kot padli junak Rostas Pal, tudi dali življenja za svobodo drugih, pa jim nihče ni postavil spomenika in njih imena zgodovina ne pomni. Hitro, prehitro so se eni in drugi pogreznili v globine časa, pa čeprav bi nam lahko marsikaj sporočali. Zgodovina ohranja imena krajev, ljudi in dogodkov, njih pomena pa pogosto ne razkriva v pravi luči. To običajno stori v njenem imenu šele prihodnost. Na nas je, da se zgodovine ne pozabi, saj bi bilo nesmiselno, če se iz nje ne bi ničesar naučili.

Spomenik vojaku Rostasu se torej postavi, a to ne bo spomenik junaku in ne mrtvim, to naj bo spomenik ŽIVIM. To naj bo spomenik tistim, ki so zgodovino junaka Rostasa Pala preživeli in doumeli kot priložnost za mir in medsebojno sožitje. Spomenik naproša ljudi sedanjosti in bodočnosti, naj delajo zgodovino brez vojn in brez sovražnikov. Kajti tam, kjer so taki junaki, je preveč trpljenja, žrtev in premagancev. Gre tudi zato ali predvsem zato, da če spomenik zrušimo, zgodovine same s tem še nismo v ničemer spremenili. Ona je tu, za nazaj pa je tako ali tako ne moremo predrugačiti. Spomeniki pa so le verna obeležja svojega časa in pomniki generacijam prihodnosti.

Sedanjo generacijo in zanamce naprošamo, naj novega spomenika ne porušijo, saj jim bo lahko pomemben svetilnik pri njihovem razumevanju zgodovine in predvsem pri oblikovanju boljše sedanjosti.

Novi spomenik Rostasu Palu naj bo torej spomenik novi zgodovini brez junakov, času brez ideologij, predvsem pa času brez spomenikov.

mag. Ljubo Mohorič

Domača zgodba iz leta 1813 in 1845

Gotovo ste se že kdaj peljali mimo znane božjepotne cerkve Marije Tolažnice v Logu in opazili star kamnit podstavek brez podobe. Na njem je tudi še viden prvotni napis, čeprav že težko berljiv v nemškem in madžarskem jeziku, ki nam pove, da je bil spomenik posvečen junaškemu huzarju Rostás Pálu, ki je na tem mestu izgubil mlado življenje za avstrijsko cesarstvo v borbi s francosko vojsko. Kipa, ki je bil podoba padlega vojaka, ni več, tudi ograje, ki je nekdaj varovala dostop do tega spomenika, ni.

Leta 1813 so se Napoleonove čete umikale iz naših krajev. Ljudje so bili z novimi gospodarji kar zadovoljni. Ljudstvu sta bila posebno všeč red in dostojno vedenje vojaštva. Francoske čete so bile sestavljene po večini iz mladih, krepkih in zdravih ljudi, medtem ko so avstrijsko vojsko sestavljali poleg komaj godnih mladeničev že zreli ljudje z upognjeno hrbtenico (deželni brambovci) in s plešo na glavi, kajti Avstrijci so oni čas služili v vojski najmanj po štirinajst ali več let. V vojsko pa so mladeniče potegnili s sedemnajstimi, a tudi osemindvajsetimi leti, v vojnem času pa se tudi teh mej niso držali.

Ker francoski vojaki niso kradli, temveč skušali na lep način dobiti od ljudstva vse, kar so potrebovali, je to vplivalo blagodejno na narod. Posebno je bilo ljudem všeč, da je bil francoski vojak pripravljen vsako uslugo plačati z denarjem, česar bi bili pri Avstrijcih zastonj pričakovali. Francozi so ostali v naših krajih do oktobra leta 1813 in takrat se začne zgodba o hrabrem vojaku Palu Rostasu, ki je 3. oktobra 1813 zadrževal na cesti od Ipave proti Ajdovščini šestdeset pešcev in sedem konjenikov v četrto ure trajajočem boju. Kljub mnogim ranam ni odnehal, slednjič ga je sovražni vojak, skrit za neko stavko koruzne slame na bližnji njivi, tako dobro zadel, da je junaški huzar omahnil s konja in izdihnil. Pogrebci so ugotovili, da je pokojnika zadelo tridesetih krogel, toda smrtonosna je bila le zadnja. O njegovi junaški smrti in dogodkih po njej so poročale 20. 10. 1845 tudi Rokodelske novice pod naslovom Domača povest Veličastno cerkvenovojaško obhajanje v Ipavski dolini 16. kozoperska. Zaradi takratnih zanimivih besed bom prepisala nekatera besedila v originalu.

Po želji in ukazu velavniga c.k. petiga huzarskiga regimenta smo praznovali 16. dan Kozoperska pri Devici Mariji v Logu pod Ipavo veliko in nenavadno

obhajanje, ki je nam živo v spomin poklicalo srečen čas, v katerim so zedinjeni evropejski narodi moč Napoljona, francozkiga Cesarja, ki se je nepremagljiviga menil, spodkopali, in na večno razdjali.

3. dan Kozoperska v letu 1813- ravno na roženkranske nedelje dan- so pobiti in revni ostanki francoske, malo tednov popred 70.000 mož so po naši dolini bežali. Tako so bili vsi Francozje iz naše domovine prej kot v 40 dneh po začetni vojski pometeni, kar pomeni, da so kljub slavi francoske vojske komaj čakali spet starega gospodarja cesarja Avstrije. Ravno tisti dan se je tudi Pavel Rostas konjenik petega huzarskega regimenta možato boril blizu Ložke cerkve dokler ga niso zadnjič Francozje že hudo ranjeniga na tleh ležečiga gnusno umorili. Junaka slavna smert je šla tisti dan od ust do ust po vsej dolini; teržanje so ga z veliko častjo pri Ložki cerkvi pokopali. Hvalevreden peti huzarski regiment iz Milana je sklenil narediti junaškemu sinu spomenik iz trdiga kamna na grop postaviti 5 in pol čevljev visoko s predvidenim spodobnim železnim oklepam.

Spomenik je napravil gospod Karl Seppenhoffer, goriški rojak, c. k. oficir kneza Leopoldoviga peškiga regimenta in je bilo to prvo kamnato delo njegovih rok, narejeno iz goreče ljubezni do domovine in do vojaške časti.

Vsa dela pri postavljanju spomenika sta opravila dva vojaka. Spomenik je postavljen na tistem mestu, kjer je bil junak zakopan, šest do osem sežnjev od cerkve in tri od ceste. Na to slovesnost so prišle iz Gorice dve tovaršii c.k. primorskonarodnega kneza Leopoldoviga peškiga regimenta z mnogo družimi gospodi oficirji, z banderam in celo muziko v lpavo.

Prvotno postavljen spomenik

Ob enajstih zjutrej so častiti gospod Jurij Grabrijan, Ipavski fajmošter in tehan velko mašo po mrtvih imeli, pri kateri je bilo slišati med orgljanjem perve pevce iz Gorice, vojaki pa nastavljeni pred cerkvijo so pri sv.evangeliji in povzdigovanju s streljanjem molili. Veliko velavne gospode iz cele okolice, in mnogo družih je k temu opravilo vkupej prišlo.

Sledilo je II. poročanje v istem časniku in pod istim naslovom, in sicer 5. 11. 1845, kjer izvemo, da je imel po cerkveni slovesnosti gospod Matija Vrtovc na željo vojaškega poglavarja častno dolžnost, da je svoj govor v slovenščini namenil vsem prisotnim oficirjem in vojakom, ki so razumeli slovensko. V svojem nastopu se je gospod Matija Vrtovc spomnil 3. decembra 1813, ko so nas bili presvitli avtrijanski Cesar Franc oteli in vnovič pred svoje vse osrečljivo vladarstvo spravili.

Ostanki s slabo čitljivim napisom

Pavl Rostas je bil »množen konjik veljavniga c .k .petiga huzarskiga regimenta, sin žlahtnoserčniga in jakiga ogerskega naroda. Njegov baron je bil Gramont, korporal in stotnik Bradsko-mejaškega regimenta v Ipavi, ki je tudi pozneje financiral stroške spomenika. Na posvetitev spomenika je ta regiment leta 1845 tudi prišel in bil prisoten pri posebno prazničnim cerkvenim obhajanju v Logu.

Gospod Matija Vrtovc je svoj govor nadaljeval:

Danes bomo pa Visoko častiti! Na ravno tistim svetim mestu slavni junakaserčnosti Pavla Rostaza novi in stanovitniši

spominik posvetili, ktriga so mu svojimu nekdanjimu tovarišu- vsi udje od prviga do zadnjiga častitiga c. k. petiga huzarskiga regimenta omislili. Kakor regimenta jakimu sinu, bo leta krasni spominik tudi vsim njegovim tovaršam, ki so mu ga postavili, v veliko, veliko čast. Njegovi pozemeljski ostanjki pak naj na tem svetim mesti pod brambo Marije, naše preljube Gospe, ktero v ti hiši božji častimo do dneva ustajenja s častjo in v miru počivajo.

Po končanem nagovoru so še Goriški gospodje pevci zapeli v cerkvi pesem Junaka spanje, brez orgeljske spremljave. Nato so več časa popred izkopane in v spodobni tružci spravljene

kosti Pavla Rostasa iz cerkve med spremljanjem vojaške častivne straže na to mesto prenesli, spomenik blagoslovili in potem tružico s kostmi podenj v pokopališe položili. Zadnjič je praznično oblečena vojašna, ki se je naproti cerkvi in spominšini nastavila, leti po svojih šegah trikrat vklonila, in jo s trojnim streljanjem z muziko počastila.

Hudomušna zamisel Vena Pilon

Vse oficirje je nato povabil gospod grof Lanthieri na kosilo. Na večer je lepa vojaška muzika na plesišu v Tabri pričujočo gospodo k veselimu plesu združila. Množica kantonske komisije je toliko denarja zložila, da so vojaki dva dni v Ipavi, z mesam, rajžem in vinam gostovani bili. Starejši ljudje še vedo povedati, da je grof Lanthieri zelo spoštoval spomin na vrlega junaka in se vsakokrat, ko je jahal na konju mimo njegovega spomenika, spoštljivo priklonil in ga po vojaško pozdravil.

Tako smo izvedeli podrobnosti o smrti junaka Pavla in o vojaški slovesnosti, ki je bila ob postavitvi spomenika in njegovem prekopu v Logu pri Vipavi, toda ta zgodba se nadaljuje.

Ena izmed mnogih starih razglednic

Spomenik so porušili italijanski okupatorji. Kip so razbili in nekateri njegovi deli so ležali povsem zapuščeni na šolskem dvorišču v Vrhpolju. Del kipa je služil tudi kot strešni kamen. Od leta 1971 so ostanki kipa deponirani v Goriškem muzeju.

Na prvem srečanju študijskega krožka Ljudske univerze Ajdovščina v sodelovanju s Krajevno skupnostjo Budanje, 27. 3. 2009, se je porodila ideja, da začnemo aktivnosti za obnovo spomenika hrabremu vojaku Rostasu. Prve priprave so že stekle, in sicer raziskovalna dejavnost o vseh možnih informacijah, tudi po naših in tujih arhivih, pričevanjih in materialnih dokazih, kar je obrodilo prve sadove. Tako smo že našli del stare prvotne ograje in del izginule noge kipa Pala Rostasa.

Kip Palu Rostasu je bil postavljen z velikim spoštovanjem do hrabrega vojaka, ki se je boril za svojo domovino, da ne bi pozabili, da je treba domovino čuvati in braniti. O tem pričajo mnogi spomeniki hrabrim vojakom širom po Sloveniji. Brez njih ne bi imeli samostojne Slovenije. Brez njih ni preteklosti in ne prihodnosti.

Vsak vojak, ki se je boril za domovino in zanjo daroval svoje življenje, je vreden spoštovanja tudi 200 let po svoji smrti.

Vsekakor je bilo potrebno, da se zanemarjen podstavek očisti in kip hrabrega vojaka obnovi, saj daje sedanja podoba spomenika tik ob cesti vtis zanemarjene kulturne dediščine. Zato smo k sodelovanju povabili dekanijo Vipava, Zavod za varstvo kulturne dediščine Nova Gorica, dr. Branka Marušiča, ZRC SAZU Nova Gorica, zgodovinarja Jurija Roso iz Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, predstavnike KS Budanje, Center za razvoj podeželja Vipave in nekatere posameznike in vsak dan smo bili bližje njegovi obnovi.

Magda Rodman
Vipavski glas, julij 2009

Log pri Vipavi-Spomenik madžarskemu vojaku

Leta 1813 je bilo konec Ilirskih provinc in konec francoske oblasti nad delom slovenskega ozemlja. V Logu pri Vipavi je 3. oktobra 1813 prišlo do spopada med umikajočo se francosko vojsko in skupino madžarskih huzarjev, ki so služili v avstrijski vojski. Vodil jih je Rostas Palnak, ki je v spopadu padel. Pripadniki 5. huzarskega regimenta svojega padlega moža niso pozabili, desetletja kasneje so mu na mestu spopada postavili spomenik. Leta 1845 je Karel Seppenhoffer, vojak, oficir, v spomin na svojega vojnega tovariša izdelal kamnit kip, ki so ga postavili na kamnit valjast podstavek z napisom v madžarskem in nemškem jeziku. Okoli spomenika je bila postavljena kovana kovinska ograja.

Kip vojaka v huzarski opremi je zmotil italijanske oblasti po prvi svetovni vojni, ki so ga odstranili s podstavka. Ko je bil kip najden, zakopan v Vrhpolju, je bil močno poškodovan. Z ureditvijo lapidarija v Goriškem muzeju je tam našel svoje mesto ohranjeni del trupa.

Ostanki kipa

V Logu pri Vipavi je ostal drugi del spomenika, ki sam po sebi ni mogel pričati, v kakšnih zgodovinskih okoliščinah je nastal. Mimoidoči pa so si marsikdaj zastavljali vprašanje o vlogi in namenu tega nenavadnega ostanka spomenika.

Ostanki podstavka

O spomeniku je ohranjenega dovolj dokumentarnega gradiva, zato je bilo možno spomenik restavrirati.

Restavratorski posegi ter rekonstrukcija manjkajočih delov kamnitega kipa za izdelavo kopije

Restavratorske posege smo na kamnitem platuju in valjastem podstavku opravili že leta 2010. S kamnitih delov smo najprej očistili umazanijo in nastale alge. Delo smo izvedli z mikropeskanjem. Da ne bi poškodovali vklesanega posvetilnega napisa (na severni strani v madžarskem, na južni pa v nemškem jeziku), smo uporabili zelo nizek pritisk. Delo smo nadaljevali z demontažo določenih kamnitih delov platoja, ki smo jih prepeljali v restavratorsko delavnico. Počene dele smo z epoksidnimi lepili ponovno spojili.

Pričetek obnove

Utrjevanje temeljev

Modeliranje kipa

Pri spajanju smo med oba dela vstavili nerjaveče kline. Manjkajoče okrušene dele smo domodelirali, za to pa uporabili maso umetnih smol s kalcidnim peskom. Z enakim posegom smo pristopili k restavriranju valjastega podstavka. Površino plombiranih delov smo strukturno ter barvno poenotili z originalom, na koncu pa zaščitili s hidrooljefobnim premazom. S tem je bi prvi del restavratorskega pristopa zaključen.

Z deli smo nadaljevali v letošnjem letu. Za cilj smo si postavili izdelavo kopije manjkajoče figure. Izhodiščna točka so bili deli – ostanki originala, shranjeni v Goriškem muzeju, in shranjena fotodokumentacija.

Originalne ostanke (del glave, trup in zgornji del desne noge) smo iz lapidarija Goriškega muzeja v Kromberku demontirali in prepeljali v restavratorsko delavnico. Na razpolago smo imeli še spodnji del desne noge, ki so ga pred časom našli pri nekem kmetu v bližnji vasi.

Na osnovi teh originalov smo izdelali kalupe ter kopije. Kopije so bile iz lahkega poliuretanskega materiala, obdane s tršo prevleko (kremenit).

Izdelava kalupa

Odpiranje kalupa - ponovno rojstvo

Dele smo po fotopredlogi sestavili v želeno obliko, manjkajoče dele pa domodelirali. Pri tem smo uporabili različne materiale (siporeks, maltit, glino, modelirno maso). Določeni deli so bili na starih fotografijah nejasni, zato smo si pomagali s fotografijami iz literature, ki prikazuje takratne vojaške uniforme madžarskih vojakov. Tako zmodelirana figura nam je služila za izdelavo kalupa (silikonski kavčuk Modrin ter ti kapa iz mešanice poliestra in aerosila). Za lažje razstavljanje ter ponovno sestavljanje smo kalup izdelali iz petih delov, med seboj spetih z vijaki. Sledila je priprava materiala za izdelavo odlitka. Kot mešanico smo uporabili zmes belega cementa, kalcidnega peska, dodatek sivga cementa, določenih barvnih pigmentov in plastifikatorja. Za kip, ki meri v višino 185 cm, smo uporabili cca 500 kg mase, zmešane v gradbenem mešalcu.

Po demontaži kalupa smo površino odlitka strukturno in tonsko obdelali. Dokončan izdelek smo z avtodvigalom prepeljali in z večjim vijakom učvrstili na valjasti podstavek. Sablja, ki je del kipa, je iz nerjaveče peskane kovine, utrjene na eni strani v ročaj, na drugi pa v podnožje kipa.

Spomeniku smo dali dokončno podobo še s postavitvijo kovinske ograje na obstoječe temelje.

Odgovorna konservatorka:
Ernesta Drole
Restavrator:
Anton Naglost

Mnogi niso verjeli, da bomo uspeli z obnovo. Mi v študijskem krožku smo. Po petih letih dela lahko rečemo, Rostás Pál se je po dvesto letih ponovno rodil. Iskrena hvala vsem, ki so podprli našo idejo in kakorkoli sodelovali pri obnovi.

Naj bo spomenik Rostás Pálu spomin na junaka, ki se je boril za domovino in naj nam bo spomenik Rostás Pála v opomin, da se vojne morije ne bi več dogajale.

Jožko Člekovič

Log pri Vipavi

N 45° 51,852' E 13° 56,292'

Koordinati točke, kjer je umrl Rostás Pál in kjer si danes po dvesto letih njegove smrti lahko ogledamo obnovljen spomenik.

